

Artykuły Beiträge

Stanisław Wielgus

Postmodernizm*

Postmodernismus*

Słowa kluczowe: nurty filozoficzne; postmodernizm; postmoderna; relatywizm

Ojciec Święty Jan Paweł II w encyklice *Fides et ratio* mówi o nurtach myślowych prowadzących do nihilizmu. Wśród nich wymienia postmodernizm. Wspomina o wieloznaczności tego pojęcia. Podkreśla, że tezą postmodernizmu jest stwierdzenie, że człowiek współczesny powinien nauczyć się żyć w sytuacji całkowitego braku sensu oraz pod znakiem tymczasowości i przemijalności wszystkiego, ponieważ epoka pewników odeszła bezpowrotnie do historii.

Określenia „postmodernizm” po raz pierwszy użył w 1917 roku Pannwitz w nawiązaniu do filozofii nietscheańskiej. Potem termin ten (tłumaczony na polski przez słowo „ponożożytność”) był używany w obszarze krytyki literackiej, sztuki, architektury itp. Nas interesuje filozoficzne rozumienie tego słowa. W zakresie filozofii zaczęto go używać na przełomie lat 70. i 80. Punktem wyjścia było dzieło J.-F. Lyotarda *La condition postmoderne* (1979). Potem przyszły inne dzieła tego autora oraz publikacje takich filozofów, jak: J. Derrida, G. Deleuze, R. Rorty, W. Welsch, G. Vattino, J. Habermas, K. Apel i inni.

Schlüsselworte: philosophische Strömungen; Postmodernismus; Postmoderne; Relativismus

Der Heilige Vater Johannes Paul II. spricht in seiner Enzyklika *Fides et ratio* von gedanklichen Strömungen, die zum Nihilismus führen. Unter anderem erwähnt er dort auch den Postmodernismus. Er erinnert an die Vieldeutigkeit dieses Begriffes und unterstreicht dann, dass der Postmodernismus die These aufstellt, der heutige Mensch müsse lernen, in einer Situation völligen Fehlens eines Sinns sowie unter dem Zeichen der Vorläufigkeit und Vergänglichkeit aller Dinge zu leben, weil die Epoche der Axiome jetzt unwiederbringlich der Vergangenheit angehöre.

Die Bezeichnung „Postmodernismus” wurde erstmals 1917 von Pannwitz in Anknüpfung an die nietscheanische Philosophie benutzt. Danach kam dieser Begriff (der im Polnischen auch als „Nachneuzeit” bezeichnet wird) auf dem Gebiet der Literaturkritik, Kunst, Architektur usw. zur Anwendung. Uns interessiert das philosophische Verständnis dieses Wortes. Auf dem Gebiet der Philosophie begann man es an der Wende der siebziger und achtziger Jahre des 20. Jahrhunderts zu benutzen. Den Ausgangspunkt bildete das Werk von J.-F. Lyotard „La condition postmoderne” (1979). Darauf folgten weitere Werke dieses Autors sowie Publikationen sol-

Sama geneza postmodernizmu nie jest jasna. Prekursorów tego nurtu niektórzy badacze dostrzegają w takich myślicielach, jak: Kierkegaard, Marks, Nietzsche, Spengler, Freud, Husserl i Peirce. Wskazuje się też na bardzo ścisłe związki postmodernizmu z tzw. szkołą frankfurcką reprezentowaną zwłaszcza przez trzech filozofów, tj. Horkheimera, Adorno i Pollocka.

Mimo powstania wielu studiów na temat postmodernizmu, pojęcie to nie jest do końca odpowiednio sprecyzowane. Mieści ono w sobie cały szereg poglądów, kierunków i ujęć nie zawsze spójnych, czasem nawet sprzecznych ze sobą, synkretycznie pozbiieranych. Poza tym przedmiot tych wszystkich kierunków, wchodzących w skład postmodernizmu, nie jest jednolity. Postmoderniści wypowiadają się na temat religii, kultury, społeczeństwa, człowieka, nauki, filozofii, sztuki itd. Terminu „postmodernizm” nie można rozpatrywać bez powiązania z terminem „moderna”, czyli nowożytność. Przy czym nie wiadomo dokładnie, czym ona jest. Najczęściej przez modernę rozumie się racjonalizm, sekularyzm, empiryzm i humanizm, a więc to wszystko, co charakterystyczne było dla licznych nurtów filozoficznych XVIII, XIX i XX wieku. Znany filozof i socjolog niemiecki Max Weber w modernie, czyli w nowożytności, dostrzega następujące elementy:

1. „Odczarowanie” świata polegające na jego intelektualizacji i racjonalizacji, sprawiających, że człowiek pozbył się religijnych, nadnaturalnych interpretacji otaczającej go rzeczywistości.

2. Odrzucenie religii, a w najlepszym razie sprowadzenie jej do życiowego zadania, polegającego na pomnażaniu bogactwa mającego być (zgodnie z doktryną kalwińską) znakiem Bożego wybrania.

cher Filozofen wie J. Derrida, G. Deleuze, R. Rorty, W. Welsch, G. Vattino, J. Habermas, K. Apel u.a.

Die Genese des Postmodernismus selbst ist unklar. Als Vorläufer dieser Richtung sehen manche Forscher solche Denker wie Kierkegaard, Marx, Nietzsche, Spengler, Freud, Husserl und Peirce. Verwiesen wird auch auf die sehr engen Verbindungen des Postmodernismus mit der sogenannten Frankfurter Schule, besonders in Gestalt von drei Philosophen, d.h. von Horkheimer, Adorno und Pollock.

Obwohl zahlreiche Arbeiten über den Postmodernismus entstanden sind, wird dieser Begriff nicht entsprechend hinreichend präzisiert. Er umspannt eine ganze Reihe nicht immer kohärenter, manchmal sogar widersprüchlicher und synkretistisch zusammengestellter Ansichten, Richtungen und Konzeptionen. Außerdem ist der Gegenstand all dieser zum Postmodernismus gehörenden Richtungen nicht einheitlich. Die Postmodernisten äußern sich zum Thema der Religion, Kultur, Gesellschaft, des Menschen, der Wissenschaft, Philosophie, Kunst usw. Der Begriff „Postmodernismus” kann nicht losgelöst vom Begriff der „Moderne” betrachtet werden, d.h. der Neuzeit. Dabei ist nicht ganz klar, was damit gemeint ist. Meistens versteht man unter der Moderne den Rationalismus, Säkularismus, Empirismus und Humanismus, d.h. all das, was für zahlreiche philosophische Strömungen des 18., 19. und 20. Jahrhunderts charakteristisch war. Der bekannte deutsche Philosoph und Soziologe Max Weber erblickt in der Moderne, d.h. in der Neuzeit, folgende Elemente:

1. eine „Entzauberung” der Welt, die auf Intellektualisierung und Rationalisierung beruht, was dazu geführt hat, dass sich der Mensch der religiösen, übernatürlichen Interpretationen der ihn umgebenden Wirklichkeit entledigt hat;

2. die Ablehnung der Religion oder im besten Falle noch ihre Reduktion auf eine Lebensaufgabe, die auf Mehrung des Reichtums beruht, welcher (der calvinistischen Lehre gemäß) ein Zeichen göttlicher Auserwählung sein soll;

3. Uznanie rozumu za siłę samodoskonalącą ludzkie życie.

4. Wprzęgnięcie nauki w postęp w zakresie techniki, technologii, życia społecznego, edukacji, prawa, polityki itd. Nauka miała rozwiązać wszystkie bolączki życia ludzkiego, miała się stać panaceum na wszelkie zło.

Niektórzy badacze, chcąc od strony chronologicznej uporządkować rozważaną problematykę, za modernę (czyli nowożytność) w filozofii uważają wszystko to, co zrodziło się w filozofii europejskiej i w innych z nią związanych dziedzinach kultury w okresie od Kartezjusza aż do połowy XX wieku. Za postmodernę (czyli „ponowożytność”) uważają natomiast szeroko rozumianą kulturę, w tym głównie filozofię, rozwijającą się od lat 60. XX wieku do dziś. W łonie postmodernizmu niektórzy (D.R. Gryffin) rozróżniają przy tym tzw. postmodernizm dekonstruktywny (poststrukturalizm, dekonstrukcjonizm i tzw. francuską „nową filozofię”) oraz postmodernizm konstruktywny (fenomenologia, hermeneutyka i szkoła frankfurcka, na myśli której wyrosła tzw. „nowa lewica” niemiecka).

Usiłując określić ściślej, i to od strony merytorycznej, pojęcie postmodernizmu, definiuje się go na różne sposoby, a więc jako:

- Szykowny okres modernizmu, charakteryzujący się rozpadem idei uznanych w nowożytności za obowiązujące, oraz jako sposób filozofowania krytyczny wobec filozofii nowożytnej.
- Nowy stan ducha współczesnej kultury i społeczeństwa wraz z jego takimi tendencjami, jak: fragmentaryczność widzenia świata, pluralizm, sekularyzacja życia społecznego i umysłowego, dechrystianizacja życia i myślenia, relatywizm poznawczy i etyczny, otwartość na łączenie różnych systemów filozoficznych, religij-

3. die Anerkennung der Vernunft als eine das menschliche Leben selbstvervollkommnende Kraft;

4. die Indienstnahme der Wissenschaft für den Fortschritt auf dem Gebiet der Technik, Technologie, des sozialen Lebens, der Bildung, des Rechtswesens, der Politik usw. Die Wissenschaft sollte alle Beschwerlichkeiten des menschlichen Lebens überwinden und zum Allheilmittel gegen jegliches Übel werden.

Manche Forscher wollen die hier erörterte Problematik von chronologischer Seite her ordnen und erachten all das für die Moderne (oder „Neuzeit”), was in der europäischen Philosophie und in den anderen mit ihr verbundenen Kulturbereichen in der Zeit von Descartes bis zur Mitte des 20. Jahrhunderts entstanden ist. Als Postmoderne (oder „Nachneuzeit”) gilt dann generell die Kultur und insbesondere die Philosophie, die sich seit den sechziger Jahren des 20. Jahrhunderts bis heute entwickelt hat. Innerhalb des Postmodernismus unterscheiden manche (z.B. D.R. Gryffin) noch zwischen dem sog. dekonstruktiven Postmodernismus (Poststrukturalismus, Dekonstruktionismus und sog. französische „Neue Philosophie”) und dem konstruktiven Postmodernismus (Phänomenologie, Hermeneutik und Frankfurter Schule, auf deren Ideen die deutsche sog. „Neue Linke” erwuchs).

Im Bemühen, den Begriff des Postmodernismus genauer zu bestimmen, und zwar unter inhaltlichen Gesichtspunkten, definiert man ihn auf verschiedene Weise, und zwar:

- als Niedergangszeit des Modernismus, die sich durch einen Zerfall der in der Neuzeit als verbindlich anerkannten Ideen auszeichnet, sowie als ein der neuzeitlichen Philosophie gegenüber kritisches Philosophieren;
- als neuer Geisteszustand der zeitgenössischen Kultur und Gesellschaft in Verbindung mit solchen ihren Tendenzen wie Fragmentarisierung des Weltbildes, Pluralismus, Säkularisierung des sozialen und geistigen Lebens, Dechristianisierung des Lebens und Denkens, kognitiver und

- nych i innych, pełna akceptacja wartości i norm wywodzących się z kultur pozaeuropejskich, w tym szczególnie azjatyckich.
- Krytyczna i jednocześnie ironiczna ocena kultury i społeczeństw zachodnich we wszystkich dziedzinach ich życia, a więc w nauce, sztuce, filozofii, moralności, religii, literaturze, polityce, architekturze itd.
 - Odrzucenie intelektualnej i kulturalnej formacji kartezjańskiej z jej kryteriami „jasności i wyraźności” i jej ścisłym, precyzyjnym, matematycznym i racjonalnym traktowaniem rzeczywistości – na rzecz przyjęcia za swoje tego, co relatywne, nieostre, nieściśle, powikłane, chaotyczne i tajemnicze.
 - Nowy sposób myślenia i widzenia świata, polegający na odrzuceniu tego, co pewne, sprawdzone, jednoznaczne – na rzecz agnostycyzmu, relatywizmu i sceptycyzmu. Znajduje to wyraz nawet w języku potocznym współczesnych polityków, dziennikarzy, naukowców i innych ludzi, nadużywających bez przerwy relatywizującego wszelkie stwierdzenia słowa „jakby”.
 - Głoszenie naturalistycznej koncepcji człowieka, podkreślającej tylko jego wymiar cielesny i skrajnie pojmowaną wolność, nieskrępowaną jakimikolwiek przykazaniami i etycznymi nakazami czy zakazami, jako wolność do wszystkiego i od wszystkiego. Głoszenie przy tym tzw. tolerancji pozytywnej, tzn. zakazującej uznawania za prawdziwe jakichkolwiek stałych i obowiązujących poglądów religijnych, światopoglądowych, społecznych, politycznych i innych, a jednocześnie zobowiązującej do akceptacji wszelkich postaw, zachowań, przekonań, wartościowań itd. odmiennych od naszych
- ethischer Relativismus, Offenheit für die Verbindung unterschiedlicher philosophischer, religiöser und anderer Systeme, volle Akzeptanz für Werte und Normen, die außereuropäischen Kulturen entstammen, besonders für asiatische;
- als eine kritische und zugleich ironische Beurteilung der westlichen Kultur und Gesellschaft in allen ihren Lebensbereichen, d.h. in Wissenschaft, Kunst, Philosophie, Moral, Religion, Literatur, Politik, Architektur usw.;
 - als Ablehnung der intellektuellen und kulturellen cartesianischen Formation mit ihren „klaren und eindeutigen” Kriterien und ihrer exakten, präzisen, mathematischen und rationalen Behandlung der Wirklichkeit – zugunsten einer Aneignung all dessen, was relativ, unscharf, ungenau, verworren, chaotisch und geheimnisvoll ist;
 - als eine neue Denkweise und Weltansicht, basierend auf einer Ablehnung all dessen, was sicher, bewährt und eindeutig ist, zugunsten des Agnostizismus, Relativismus und Skeptizismus. Dies kommt sogar in der Umgangssprache heutiger Politiker, Journalisten, Wissenschaftler und anderer Menschen zum Ausdruck, die ununterbrochen das alle Feststellungen relativierende Wort „als ob” (oder „gleichsam”) missbrauchen;
 - als die Verkündigung einer naturalistischen Konzeption des Menschen, die nur seine leibliche Dimension sowie eine extrem verstandene Freiheit betont, welche durch keinerlei ethische Gebote oder Verbote gebunden ist – d.h. als Freiheit von allem und zu allem. In diesem Zusammenhang wird eine sog. positive Toleranz propagiert, d.h. es wird verboten, irgendwelche unveränderlich geltende religiöse, weltanschauliche, soziale, politische u.a. Ansichten als wahr anzuerkennen; gleichzeitig ist eine Akzeptanz für alle sich von den unsrigen unterscheidenden Haltungen, Verhaltensweisen, Überzeugungen, Wertungen usw. obligatorisch;
 - als die Verlegung des Schwerpunktes in der Politik und im sozialen Handeln weg vom Kampf um

- Przenoszenie w polityce i w działaniach społecznych punktu ciężkości z walki o władzę i zaspokojenie potrzeb wielkich podmiotów społecznych, takich jak państwo, naród, Kościół skupiający większość w danym kraju, na rzecz zdecydowanej walki w interesie różnego rodzaju grup mniejszościowych (religijnych, narodowościowych, seksualnych i innych) oraz na rzecz idei globalnych (np. ruchów ekologicznych, feminizmu, walki z molestowaniem itd.). Wyraża się to dość często w zjawisku tzw. poprawności politycznej.
- Odrzucenie modernistycznej, czyli nowożytnościowej sztuki z następującymi charakterystycznymi dla niej cechami: dążeniem za wszelką cenę do nowości i oryginalności, ustawicznym eksperymentowaniem, przekonaniem o istnieniu niekończącego się nigdy postępu w twórczości artystycznej, nadawaniem sztuce wymiaru filozoficznego, politycznego, światopoglądowego i społecznego oraz związanych z tym szczególnych zadań (tzw. sztuka zaangażowana), stawianiem znaku równania między awangardą w sztuce a postępowaniem społecznym.

Odrzucając wszystkie powyższe cechy i tendencje sztuki modernistycznej, postmodernizm programowo rezygnuje z „terroru” konieczności bycia nowoczesnym, za wszelką cenę nowym i oryginalnym. Przedstawiciele postmodernizmu dowolnie mieszają style i techniki artystyczne, godzą się na eklektyczne łączenie wszelkich stylów, ironicznie i z kpina patrzą na ambicje, dokonania i zadania społeczne, światopoglądowe oraz polityczne sztuki; wyrażają przekonanie, że należy wreszcie skończyć z postulatem ustawicznego eksperymentowania (ponieważ spróbowano w tej dziedzinie już wszystkiego); rezygnują z zadania poszukiwania praw-

die Macht und die Befriedigung der Bedürfnisse großer gesellschaftlicher Träger wie des Staates, der Nation oder der Kirche, der die Mehrheit der Bevölkerung des betreffenden Landes angehört, zugunsten des entschiedenen Kampfes im Interesse verschiedener Arten von Minderheiten-gruppen (religiöse, nationale, sexuelle u.a. Minderheiten) sowie globaler Ideen (z.B. ökologische Bewegungen, Feminismus, Kampf gegen Belästigung usw.). Dies äußert sich dann recht häufig im Phänomen der „political correctness”;

- als eine Ablehnung der modernistischen, d.h. neuzeitlichen Kunst mit den für sie charakteristischen Merkmalen: Streben um jeden Preis nach Neuheit und Originalität, unablässiges Experimentieren, Überzeugung von der Existenz eines niemals endenden Fortschritts im künstlerischen Schaffen, Erwartung einer philosophischen, politischen, weltanschaulichen und sozialen Dimension sowie damit verbundener besonderer Aufgaben von der Kunst (sog. engagierte Kunst), Gleichsetzung von Avantgarde in der Kunst und sozialem Fortschritt.

Indem der Postmodernismus alle hier genannten Merkmale und Tendenzen der modernistischen Kunst verwirft, verzichtet er programmatisch auf den „Terror” der Moderne, um jeden Preis neu und originell sein zu müssen. Die Vertreter des Postmodernismus vermischen künstlerische Stile und Techniken willkürlich miteinander, lassen eine eklektische Verbindung aller Stilrichtungen zu und blicken ironisch und spöttisch auf die sozialen, weltanschaulichen und politischen Aufgaben, Ambitionen und Errungenschaften der Kunst herab; sie verleihen ihrer Überzeugung Ausdruck, nun müsse endlich Schluss gemacht werden mit der Forderung nach unablässigem Experimentieren (weil auf diesem Gebiet ja doch schon alles versucht worden sei), und sie verzichten auf die Aufgabe der Kunst, nach der Wahrheit zu suchen (weil diese für die Suche nach der Wahrheit nicht zuständig sei), sowie auf ihre Emanzipationsfunktion für soziale Klassen

dy przez sztukę (ponieważ ona nie jest od poszukiwania prawdy), z funkcji emancypowania klas i grup społecznych, współtworzenia tzw. postępowych światopoglądów itd.

Na postmodernistyczny klimat filozoficzny składają się więc następujące elementy:

- Antykartezjanizm, odrzucający typowy dla kartezjanizmu racjonalizm i subiektywizm. Postmoderniści są zdania, że nowożytnie odkrycie przez Kartezjusza (w starożytności: przez Platona, św. Augustyna) sfery podmiotowości i samoświadomości oraz czysto racjonalistyczne ujmowanie całej rzeczywistości doprowadziło świat do wielu złudzeń, w tym do błędnego przekonania, że istnieje racjonalny podmiot stanowiący podstawę pewnego, niepodważalnego poznania rzeczywistości – a w konsekwencji doprowadziło do tyranii wszechmocnego rozumu, który, zamiast dać człowiekowi szczęście i poczucie bezpieczeństwa, przyniósł mu lęk i poczucie olbrzymiego zagrożenia (zwłaszcza ze strony broni masowej zagłady, dewastacji środowiska naturalnego i groźnych dla ludzkiej cywilizacji doświadczeń z zakresu genetyki).
- Antyrepresentacjonizm, polegający na odrzuceniu powszechnie przyjmowanej teorii poznania opierającej się na następującej relacji: poznający podmiot prawdziwie i kompetentnie poznaje otaczającą go i odbijającą się w jego umyśle, taką jaka jest, rzeczywistość. Postmoderniści odrzucają tę teorię, uważając, że umysł ludzki nie jest zbiornikiem obiektywnych pojęć, idei i myśli, a ludzkie poznanie bynajmniej nie odbija w umyśle poznającego człowieka otaczającej go rzeczywistości.
- Antyobiektywizm, polegający na odrzuceniu wiary w istnienie autonomicznego,

und Gruppen und die Mitbegründung sogenannter fortschrittlicher Weltanschauungen usw.

Zum postmodernen philosophischen Klima gehören somit folgende Elemente:

- Anticartesianismus, d.h. die Verwerfung des für den Cartesianismus typischen Rationalismus und Subjektivismus. Die Postmodernisten sind der Meinung, die neuzeitliche Entdeckung der Sphäre der Subjektivität und des Selbstbewusstseins durch Descartes (und in der Antike durch Plato sowie den hl. Augustinus) sowie die rein rationalistische Erfassung der gesamten Wirklichkeit habe der Welt viele Illusionen beschert, u.a. habe sie die irrige Überzeugung verbreitet, dass ein rationales Subjekt existiert, welches die Grundlage einer sicheren, unanfechtbaren Erkenntnis der Wirklichkeit bildet – was in der Konsequenz zu einer Tyrannei der allmächtigen Vernunft geführt habe, die dem Menschen, anstatt ihm Glück und ein Gefühl der Geborgenheit zu geben, nur Angst und das Gefühl einer ungeheuren Bedrohung eingebracht habe (vor allem durch die Massenvernichtungswaffen, die Zerstörung der natürlichen Umwelt und die für die menschliche Zivilisation gefährlichen Experimente auf dem Gebiet der Genetik);
- Antirepräsentationismus, d.h. die Verwerfung der allgemein anerkannten Erkenntnistheorie, die auf folgender Beziehung basiert: Das erkennende Subjekt erkennt die es umgebende und sich in seinem Bewusstsein so wie sie ist widerspiegelnde Wirklichkeit auf wahre und kompetente Weise. Die Postmodernisten lehnen diese Theorie ab und sind der Ansicht, das menschliche Bewusstsein sei kein Reservoir objektiver Begriffe, Ideen und Gedanken und die menschliche Erkenntnis spiegele im Bewusstsein des erkennenden Menschen keineswegs die ihn umgebende Wirklichkeit wider;
- Antiobjektivismus, d.h. die Ablehnung des Glaubens an die Existenz eines autonomen, unabhängigen Erkenntnissubjekts und einer ob-

niezależnego podmiotu poznania i obiektywnego świata, który jako taki może być przez ten podmiot obiektywnie poznany. Według postmodernistów to, co poznajemy, nie jest i nigdy nie będzie prawdą obiektywną, lecz jedynie idealizującą, subiektywną interpretacją i twórczą grą językową. Nie ma zatem prawdy obiektywnej.

- Historyzm, polegający na przekonaniu, że człowiek jest tzw. podmiotem historycznym, tzn. jest istotą uwarunkowaną przez historię, tradycję i mnóstwo innych czynników, które składają się na kontekst społeczny, moralny, religijny, intelektualny, technologiczny i inny, kształtujący go. Nie ma zatem mowy ani o wolności woli, ani też o obiektywnym poznaniu świata, bowiem proces poznawania każdego człowieka jest całkowicie uzależniony od owych najróżniejszych wpływów, które go ukształtowały i nadal go kształtują. Nie można więc „prawdziwie” orzekać o czymkolwiek. Zawsze bowiem to, co orzekamy, będzie skażone jakąś subiektywną interpretacją, od której nie jesteśmy w stanie się uwolnić, bo ona składa się na nasze „ja”.
- Antyfundamentalizm, polegający na odrzuceniu możliwości osiągnięcia tez i prawd pewnych, niepodważalnych, nieobalalnych i niekwestionowalnych, które mogłyby być punktem wyjścia dla innych twierdzeń. Postmodernizm odrzuca więc klasycznie definiowaną prawdę. Idąc za Gadamerem, postmoderniści twierdzą, że człowiek nie jest w stanie osiągnąć jakiegokolwiek wiedzy ostatecznej. Wszystko, co wie, może być zakwestionowane.
- Antydemarkacjonizm, polegający na programowym odrzucaniu lub przekraczaniu tradycyjnych, binarnych rozróżnień, wyrażających jakieś opozycje, a w filozofii

jektiven Welt, die als solche von diesem Subjekt objektiv erkannt werden könnte. Den Postmodernisten zufolge ist das, was wir erkennen, nicht die objektive Wahrheit und wird dies auch nie sein, sondern immer nur eine idealisierende, subjektive Interpretation und ein kreatives Sprachspiel. Somit gibt es überhaupt keine objektive Wahrheit;

- Historismus, basierend auf der Überzeugung, dass der Mensch ein sogenanntes historisches Subjekt ist, d.h. ein von der Geschichte, der Tradition und noch einer Menge anderer Faktoren bedingtes Wesen ist, zu denen der soziale, moralische, religiöse, intellektuelle, technologische usw. Kontext gehört, der durch diese Faktoren gestaltet wird. Deshalb könne weder von Willensfreiheit noch von einer objektiven Erkenntnis der Welt die Rede sein, weil der Erkenntnisprozess eines jeden Menschen völlig von diesen verschiedensten Einflüssen abhängig ist, die ihn gestaltet haben und weiterhin gestalten. Man kann also gar nicht „wahr” über irgendetwas urteilen. Denn das, was wir feststellen, wird immer von einer subjektiven Interpretation verseucht sein, von der wir uns nicht freimachen können, weil sie zu unserem „Ich” gehört;
- Antifundamentalismus, d.h. die Ablehnung der Möglichkeit, sichere, unbestreitbare, unerschütterliche und unanfechtbare Thesen und Wahrheiten zu erreichen, die den Ausgangspunkt für weitere Feststellungen bilden könnten. Der Postmodernismus verwirft also die klassisch definierte Wahrheit. Gadamer folgend, meinen die Postmodernisten, dass der Mensch nicht imstande sei, irgendein definitives Wissen zu erreichen. Alles, was er weiß, kann in Frage gestellt werden;
- Antidemarkationismus, d.h. die programmatische Ablehnung oder die Überschreitung traditioneller, binärer Unterscheidungen, die irgendwelche Oppositionen ausdrücken und in der antiken, mittelalterlichen und neuzeitlichen Philosophie als selbstverständlich angesehen wurden, wie

starożytnej, średniowiecznej i nowożytnej przyjmowanych jako oczywiste, np. takich, jak: obecność – nieobecność, istotny – nieistotny, realny – idealny, autentyczny – nieautentyczny, prawdziwy – nieprawdziwy, dobry – niedobry, mowa – pismo, umysł – ciało, podmiot – przedmiot itd.

- Destrukcyjność, polegający na dążeniu do negowania, demaskowania, demitologizowania, podważania, kwestionowania i destrukcji w stosunku do całej zastanej kultury, w stosunku do wszystkich istniejących w niej struktur, schematów, instytucji itd. Chociaż moderna odrzucała tzw. przesady, zwłaszcza religijne i obyczajowe, to wysoko jednak ceniła prawo, ład, porządek i rozum naukowy. Postmoderna natomiast wszystko to odrzuca, a stawia na nieograniczoną niczym wolność, otwartość, tolerancję, pluralizm i globalizm.
- Antyścientyzm, polegający na odrzuceniu przekonania, że rozum i nauka stanowią lekarstwo na wszelkie problemy świata i człowieka, odrzucający priorytet nauki wśród innych dziedzin szeroko pojętej kultury.
- Antyhumanizm, polegający na: odrzuceniu koncepcji człowieka jako racjonalnego i autonomicznego bytu, odrzuceniu doktryny o uniwersalnej naturze człowieka, odrzuceniu teorii o wyjątkowym, centralnym miejscu człowieka we wszechświecie (kosmocentryzm zamiast antropocentryzmu), odrzuceniu rzekomego prawa człowieka do panowania nad światem i nad innymi formami życia.
- Antymetafizyczność, polegająca na całkowitym odrzuceniu metafizyki. Metafizyka przyjmuje istnienie nieobalalnych, oczywistych zasad, takich jak zasada niesprzeczności, tożsamości, przyczynowo-

z.B. Anwesenheit – Abwesenheit, wesentlich – unwesentlich, real – ideal, authentisch – nichtauthentisch, wahr – unwahr, gut – nicht gut, Wort – Schrift, Geist – Körper, Subjekt – Objekt usw.

- Destruktionismus, d.h. ein Streben nach Negierung, Demaskierung, Entmythologisierung, Entkräftung, Infragestellung und Destruktion in Bezug auf die gesamte vorgefundene Kultur, in Bezug auf alle in ihr existierenden Strukturen, Schemata, Institutionen usw. Obwohl die Moderne sogenannte Vorurteile ablehnte, insbesondere auf religiösem und sittlichem Gebiet, schätzte sie dennoch Recht, Ordnung und wissenschaftliche Vernunft immer sehr hoch. Die Postmoderne dagegen verwirft dies alles und setzt auf eine durch nichts eingeschränkte Freiheit, Offenheit, Toleranz, Pluralismus und Globalismus;
- Antiszientismus, d.h. die Ablehnung der Überzeugung, Vernunft und Wissenschaft würden eine Arznei gegen alle Probleme der Welt und des Menschen darstellen. Verworfen wird die Priorität der Wissenschaft gegenüber den anderen Bereichen der Kultur im weitesten Sinne;
- Antihumanismus, d.h. die Ablehnung der Konzeption, dass der Mensch ein rationales und autonomes Wesen ist, die Ablehnung der Lehre von der universellen Natur des Menschen, die Negierung der Theorie von der außergewöhnlichen, zentralen Position des Menschen im Weltall (Kosmozentrismus statt Anthropozentrismus) sowie die Verneinung eines angeblichen Rechts des Menschen auf Herrschaft über die Welt und die anderen Lebensformen;
- eine antimetaphysische Tendenz, d.h. die völlige Ablehnung jeglicher Metaphysik. Die Metaphysik nimmt die Existenz solcher unbestreitbarer, offensichtlicher Prinzipien an wie Widerspruchsfreiheit, Identität, Kausalität und den Satz vom ausgeschlossenen Dritten; sie sucht nach dem unveränderlichen Wesen der Dinge und geht von der Existenz der Substanz, des Geistes, der Seele, der Natur, der Person usw. aus. Diese Ver-

- ści, wyłączonego środka; szuka niezmiennej istoty rzeczy; przyjmuje istnienie substancji, ducha, duszy, natury, osoby itd. Odrzucenie metafizyki powoduje odrzucenie racjonalnego dojścia do transcendentnej nadprzyrodzonej rzeczywistości, co więcej, jest jej całkowitym zakwestionowaniem.
- Zacieranie granic między tzw. kulturą wysoką i kulturą niską, talentem i beztalenciem, wspaniałym dziełem sztuki i szmirą, dramatem Szekspira i kolejną edycją programu telewizyjnego „Big Brother”.
 - Synkretyzm, przekraczanie wszelkich formalnych ograniczeń w sztuce.
 - Negowanie indywidualizmu, autorytetu, oryginalności.
 - Programowe naśladownictwo cudzych stylów w sztuce, pastisz, imitacja.
 - Odrzucenie przekonania o jedności nauki i kultury, akcentowanie pluralizmu metodologicznego i epistemologicznego, pluralizmu języków, form kultury, wiedzy, sposobów myślenia, postaw, sposobów zachowań moralnych itd. Nie ma nic stałego i godnego polecenia innym. Wszystko jest jednakowo wartościowe.
 - Odrzucenie dwuwartościowej logiki klasycznej, wykluczające w konsekwencji istnienie jakichkolwiek zasad myślenia.
 - Odrzucenie uniwersalnych zasad racjonalności i pozbawienie rozumu roli głównej władzy poznawczej, z jednoczesnym przeakcentowaniem roli intuicji, instynktu i myślenia wyobraźniowego.
 - Uznanie za utopię zarówno obiektywnych wartości, jak i wszystkich uniwersalnych, obowiązujących zasad etyki.
 - Głoszenie tezy, że nastał ostateczny kres filozofii. Zdaniem postmodernistów, przyszedł czas na epokę kultury pofilozoficznej. Nie ma już miejsca na filozofię, pełną werfing der Metaphysik führt zur Verneinung eines rationalen Zuganges zur transzendenten übernatürlichen Wirklichkeit, mehr noch: sie stellt eine solche total in Frage;
 - ein Verwischen der Grenzen zwischen der sog. Hochkultur und der niederen Kultur, Talent und Talentlosigkeit, hervorragenden Kunstwerken und Kitschprodukten, einem Drama von Shakespeare und einer weiteren Folge des Fernsehprogramms „Big Brother”;
 - Synkretismus, d.h. die Überschreitung aller formalen Begrenzungen in der Kunst;
 - Negierung des Individualismus, der Autorität und Originalität;
 - die programmatische Nachahmung fremder Stile in der Kunst, Pasticcio und Imitation;
 - die Negierung der Überzeugung, dass Wissenschaft und Kultur eine Einheit bilden: die Betonung eines methodologischen und epistemologischen Pluralismus, eines Pluralismus der Sprachen, Kulturformen, des Wissens, der Denkweisen, Haltungen, moralischen Verhaltensweisen usw. Es gibt nichts Beständiges, was man den anderen empfehlen könnte – alles ist gleich wertvoll;
 - die Ablehnung der zweiwertigen klassischen Logik und in der Konsequenz davon die Ablehnung jedweder Denkprinzipien;
 - die Ablehnung der universellen Prinzipien der Rationalität und die Entthronung der Vernunft von ihrer Funktion als wichtigste Erkenntnisinstanz, bei gleichzeitiger Überbetonung der Rolle der Intuition, des Instinkts und des Phantasiedenkens;
 - die Bezeichnung sowohl der objektiven Werte als auch aller universell geltender Prinzipien der Ethik als Utopie;
 - die Verkündigung der These, dass das definitive Ende der Philosophie gekommen sei. Den Postmodernisten zufolge ist jetzt die Zeit für eine postphilosophische Kulturepoche gekommen. Für eine Philosophie, die die Rolle eines

niącą rolę strażniczki prawdy i racjonalności.

Sformułowane wyżej hasłowo elementy tego, co można by nazwać swoistym postmodernistycznym światopoglądem, stanowią całkowite zerwanie z fundamentalnymi założeniami kultury euroatlantyckiej. Pod hasłami postmodernizmu dokonuje się desakralizacja i dechryścianizacja świata. Ze szczególną determinacją, przy pomocy wielu potężnych, uległych postmodernistycznemu światopoglądowi mediów, atakowane jest chrześcijaństwo, w tym zwłaszcza Kościół katolicki, traktowany tu jako ostoja fundamentalizmu i konserwatyzmu. W wypowiedziach wielu postmodernistów spotkać się można z przekonaniem, że nowemu, ponowoczesnemu światu nie jest również potrzebna jakakolwiek religia. Wbrew temu przekonaniu, we współczesnym świecie, w którym po straszliwych doświadczeniach wojennych i doświadczeniach z niszczycielskimi wynalazkami oraz z totalitarnymi ideologiami odwołującymi się do tzw. naukowego światopoglądu bardzo osłabło zaufanie do rozumu i nauki (co postmodernizm skutecznie wzmaga), odnotowuje się gwałtowny wzrost zainteresowania religią. W tej sytuacji postmodernizm ją dopuszcza, aczkolwiek niechętnie. Nie chodzi tu jednak w żadnym wypadku o religię zinstytucjonalizowaną, posiadającą określony depozyt niezmiennych prawd wiary, oraz o kodeksową etykę. Postmodernizm – mówiąc o nim w pewnym uproszczeniu z uwagi na jego nieokreślony do końca charakter – dopuszcza rytuały i obrzędy religijne, konsekwentnie działa jednak w kierunku eliminacji religii ze sfery publicznej. Odmawia jej prawa głosu i funkcjonowania w życiu publicznym. Zacieśnia ją do sfery najbardziej prywatnej, tak prywatnej, że niemającej wpływu nawet w obrębie własnej rodziny,

Wächters der Wahrheit und der Rationalität erfüllt, sei heute kein Platz mehr.

Die hier aufgezählten losungshaften Elemente dessen, was wir als spezifisch postmodernistische Weltanschauung bezeichnen könnten, bedeuten einen totalen Bruch mit den fundamentalen Voraussetzungen der euroatlantischen Kultur. Unter der Losung des Postmodernismus vollzieht sich eine Desakralisierung und Dechristianisierung der Welt. Mit besonderer Entschlossenheit und mit Hilfe vieler mächtiger, der postmodernistischen Weltanschauung ergebener Medien wird das Christentum und dabei insbesondere die katholische Kirche angegriffen, die hier als ein Hort des Fundamentalismus und Konservatismus angesehen wird. In den Äußerungen zahlreicher Postmodernisten kann man der Überzeugung begegnen, dass die neue, nachneuezeitliche Welt überhaupt gar keine Religion mehr nötig habe. Dieser Überzeugung zuwider ist in der heutigen Welt, in der nach den schrecklichen Kriegserlebnissen und den Erfahrungen mit zerstörerischen Erfindungen sowie mit den sich auf eine sogenannte wissenschaftliche Weltanschauung berufenden totalitären Ideologien das Vertrauen in Vernunft und Wissenschaft sehr zurückgegangen ist (was den Postmodernismus effektiv stärkt), ein vehement zunehmendes Interesse an der Religion zu beobachten. In dieser Situation wird sie vom Postmodernismus zugelassen, wenn auch nur ungerne. Dies betrifft jedoch keinesfalls die institutionalisierte Religion, die ein bestimmtes Depositum unveränderlicher Glaubenswahrheiten besitzt, noch eine Gesetzesethik. Wegen seines definitiv unbestimmten Charakters können wir das vereinfacht so formulieren: Der Postmodernismus toleriert religiöse Rituale und Zeremonien, strebt aber konsequent eine Eliminierung der Religion aus dem öffentlichen Leben an. Er spricht ihr das Recht ab, ihre Stimme zu erheben und im öffentlichen Leben zu funktionieren. Er engt sie auf einen höchst privaten Bereich ein, so sehr, dass sie selbst innerhalb der eigenen Familie keinen Einfluss mehr ausüben kann, weil die Post-

sকoro postmoderniści dążą do wyeliminowania wpływu rodziców na wychowanie, głównie religijne, własnych dzieci. Stawianie przez rodziców swoim dzieciom jakichkolwiek nakazów czy zakazów moralnych postmoderniści uważają za zniewalającą ingerencję w sprawy sumienia i za nietolerancję, która winna być zabroniona na mocy prawa. Nieprzypadkowo jednym z pierwszych przejawów oddziaływania ideologii postmodernistycznej, już pod koniec lat 60., było opracowanie i zmasowane propagowanie w szkole, rodzinie i mediach tzw. nowych teorii wychowawczych. Zrodziły się one pod dużym wpływem tzw. nowej lewicy. W sferze wartości głosiły całkowity relatywizm, w odniesieniu do tradycji chrześcijańskiej – niechęć, pogardę i lekceważenie, a w stosunku do norm moralnych – kompletną dezorientację. Bazując na postmodernistycznej wizji świata, domagały się od społeczeństwa, od rodziny i od szkoły tak zwanego bezstresowego wychowania, polegającego na odrzuceniu autorytetu, dyscypliny, pracy nad charakterem i jakichkolwiek wymagań od wychowanków. Narzucały tezę, że każdy człowiek – już jako dziecko – powinien sam stworzyć sobie światopogląd. Odwoływały się tutaj do antropologicznie fałszywego poglądu Rousseau, że człowiek z natury jest dobry i doskonały, że nie ciąży na nim żaden grzech pierworodny, a tylko warunki ekonomiczne, polityczne i społeczne – mówiąc ogólnie, cywilizacyjne – czynią go złym, jeśli w ogóle to słowo coś znaczy¹. Teorie, o których mowa, odrzucały zdecydowanie tradycyjne wartości wychowawcze, określając je mianem „cnót obozu koncentracyjnego” (*Konzentrationslagertugenden*).

„Można być religijnym nie mając idei Boga”, twierdzą postmoderniści, a jeżeli musimy już jakiegoś Boga uznać, to nie może to

modernisten danach streben, den Einfluss der Eltern auf die Erziehung, hauptsächlich die religiöse, ihrer eigenen Kinder zu eliminieren. Dass die Eltern ihren Kindern irgendwelche moralischen Gebote oder Verbote vermitteln, halten die Postmodernisten für eine sie knechtende Einmischung in Gewissensfragen und für den Ausdruck einer Intoleranz, welche gesetzlich verboten werden sollte. Nicht zufällig bestand eines der ersten Symptome des Einwirkens der postmodernistischen Ideologie bereits Ende der sechziger Jahre in der Ausarbeitung und massenhaften Propagierung sogenannter neuer erzieherischer Theorien in der Schule, der Familie und den Medien. Sie entstanden unter dem starken Einfluss der sog. Neuen Linken. Auf dem Gebiet der Werte propagierten sie einen totalen Relativismus, gegenüber der christlichen Tradition Abneigung, Verachtung und Geringschätzung und in Bezug auf moralische Normen eine völlige Desorientierung. Basierend auf der postmodernistischen Weltsicht forderten sie von Gesellschaft, Familie und Schule eine sogenannte stressfreie Erziehung, d.h. eine Ablehnung von Autorität, Disziplin, Arbeit am Charakter und jedweder Ansprüche an ihre Zöglinge. Sie drückten die These durch, dass jeder Mensch – schon als Kind – sich seine eigene Weltanschauung schaffen müsse. Dabei beriefen sie sich auf die anthropologisch irrierte Ansicht Rousseaus, der Mensch sei von Natur aus gut und vollkommen, von keinerlei Erbsünde belastet, und nur die ökonomischen, politischen und sozialen – allgemein geagt, die zivilisatorischen – Bedingungen würden ihn böse machen, falls dieses Wort überhaupt etwas bedeute.¹ Die Theorien, von denen hier die Rede ist, verwarfen entschieden die traditionellen Erziehungswerte, welche als „Konzentrationslagertugenden” bezeichnet wurden.

„Man kann religiös sein, ohne eine Gottesidee zu haben”, behaupten die Postmodernisten, und wenn wir schon einen Gott anerkennen müssen, dann darf das weder der jüdische und christliche Gott sein, d.h. ein Gott, der irgendetwas vom Menschen verlangt, noch der Gott der Vernunft, sondern

być Bóg żydowski i chrześcijański, tzn. Bóg wymagający czegokolwiek od człowieka, ani też Bóg rozumu, lecz Bóg wyczuwalny intuicyjnie, Bóg wyrozumiały, przyjazny tak bardzo, że akceptujący wszelkie ludzkie słabości, wszelkie występki i grzechy. W klimacie ideowym tworzonym przez ideologię postmodernizmu rosną więc substytuty autentycznych religii i autentycznej wiary religijnej. Ciągłe rodzą się nowe sekty, pozaformalne ruchy religijne i parareligijne, przybierające postać różnych odmian satanizmu, kabały i neopoganizmu. Następuje niesłychane wprost pomieszanie elementów pochodzących z najróżniejszych religii i wierzeń, co zresztą odpowiada jak najbardziej eklektycznemu charakterowi postmodernizmu. Narkotyki, orgie seksualne, najwymyślniejsze występki – stają się nowymi formami swoistego parareligijnego kultu. Postmodernizm, prowokując do takich działań, usiłuje jednocześnie dać im teoretyczne uzasadnienie. Głosząc antyfundamentalizm teoriopoznawczy, przenosi ten sposób myślenia na płaszczyznę praktycznego postępowania. Proponuje moralność bez określonych zasad etycznych, zwłaszcza gdyby miały być one chrześcijańskie, ponieważ etyka chrześcijańska, czy w ogóle jakakolwiek kodeksowa etyka monoteistycznej religii, zdaniem postmodernistów dehumanizuje człowieka, zniewala go swoimi zakazami i nakazami. Można przecież, powiada Rorty, zbudować moralność bez Boga i jego przykazań, na przykład na solidarności ludzkiej.

Zdaniem Martina Walsera², należy odrzucić chrześcijańskie credo, a przyjąć nowe, które będzie jednocześnie obrachunkiem z dwudziestym stuleciem i jego katastrofami. Postchrześcijańskie credo winno zawierać potępienie wszelkich tzw. zbawczych utopii, w tym zwłaszcza chrześcijaństwa

ein intuitiv spürbarer Gott, ein verständnisvoller Gott, der so freundlich ist, dass er alle menschlichen Schwächen, alle Vergehen und Sünden akzeptiert. In dem von der Ideologie des Postmodernismus geschaffenen ideellen Klima bilden sich also Ersatzformen authentischer Religionen und eines authentischen religiösen Glaubens heraus. Ständig entstehen neue Sekten, informelle religiöse und parareligiöse Bewegungen, die unterschiedliche Formen und Varianten des Satanismus, des Kabbalismus und des Neuheidentums annehmen. Es kommt zu einer geradezu unerhörten Vermischung von Elementen, welche den verschiedensten Religionen und Glaubensinhalten entstammen, was übrigens dem eklektischen Charakter des Postmodernismus sehr gut entspricht. Drogen, sexuelle Orgien sowie die raffiniertesten Frevel werden zu neuen Formen eines spezifischen parareligiösen Kults. Der zu solchen Aktivitäten geradezu provozierende Postmodernismus ist gleichzeitig bemüht, ihnen eine theoretische Begründung zu liefern. Er verkündet ja einen erkenntnistheoretischen Antifundamentalismus und überträgt diese Denkweise dann auch auf die Ebene des praktischen Handelns. Vorgeschlagen wird eine Moral ohne bestimmte ethische Grundsätze, besonders wenn diese etwa christlich sein sollten, weil die christliche Ethik oder überhaupt die Gesetzesethik jeglicher monotheistischer Religion den Postmodernisten zufolge den Menschen enthumanisiert, d.h. ihn mit ihren Geboten und Verboten versklavt. Schließlich könne man – wie Rorty schreibt – eine Moral ohne Gott und seine Gebote errichten, zum Beispiel auf der Basis der menschlichen Solidarität.

Martin Walser² zufolge muss das christliche Credo verworfen und ein neues angenommen werden, das gleichzeitig eine Abrechnung mit dem 20. Jahrhundert und seinen Katastrophen darstellt. Dieses neue „Credo“ sollte eine Verurteilung aller sogenannten Heilsutopien enthalten, darunter vor allem des Christentums und der christlichen Gottesvorstellung, und zwar wegen ihres außerordentlich destruktiven Einflusses auf die moralischen Haltungen

i chrześcijańskiego wyobrażenia Boga, z uwagi na ich wyjątkowo destrukcyjny wpływ na postawy moralne ludzi. Walser stwierdza więc: „Bóg, który wszystko daje, jeżeli wpieryw jemu odda się wszystko, był od samego początku władcą, z którym można pozostawać we właściwej relacji wyłącznie przez całkowite podporządkowanie się jego woli. Tymczasem konieczność bycia podporządkowanym czyni człowieka złym”. Według cytowanego autora, rozmiary zła wyrządzonego człowiekowi przez chrześcijaństwo i w ogóle przez monoteizm są wyjątkowo wielkie z uwagi na to, że całe współczesne życie ludzi w aspekcie relacji między władzą a rządzonymi kopiuje po prostu wpojną przez monoteistyczne religie relację, zachodzącą między Bogiem, będącym absolutnym, nieomylnym i żądającym całkowitego podporządkowania się mu władcą, a całkowicie zależnym od niego i zdanym na jego niczym nieograniczoną wolę bezbronnym stworzeniem. Tak więc do dziś, stwierdza Walser, życie nasze to życie w cieniu i za kulisami chrześcijaństwa, które służyło zawsze ugruntowywaniu i podtrzymywaniu swojego absolutnego panowania nad człowiekiem. Nasz lęk przed brakiem sensu życia jest także dziedzictwem chrześcijaństwa, które wmówiło nam, że mamy do zrealizowania jakieś przekraczające nas cele. Zapytajmy samych siebie, woła Walser, czy nie nadszedł wreszcie czas na to, aby oderwać nasze oczy od patrzenia w niebo i skierować je na ziemię? Monoteistyczne religie zniekształcają nasze życie. Należy je więc odrzucić. Należy się zwrócić do starszego niż chrześcijaństwo dziedzictwa ludzkości, do tego, co naturalne, własne, miejscowe, swojskie. Należy odrzucić wszelkie centralistyczne wizje rzeczywistości, wszelkie absolutystyczne, kodeksowe etyki pretendujące do

der Menschen. Walser schreibt: „Ein Gott, der einem nur dann alles gibt, wenn man ihm zuvor selbst alles gegeben hat, war von Anfang an ein Herrscher, mit dem man einzig durch völlige Unterwerfung unter seinen Willen in richtiger Beziehung stehen konnte. Aber die Notwendigkeit, sich unterordnen zu müssen, macht den Menschen böse.” Dem hier zitierten Autor zufolge ist das Ausmaß des dem Menschen vom Christentum und überhaupt vom Monotheismus zugefügten Übels deshalb so enorm, weil das ganze heutige Leben der Menschen hinsichtlich der Beziehung zwischen Herrscher und Beherrschten schlicht und einfach eine Kopie der uns von den monotheistischen Religionen eingeimpften Beziehung zwischen Gott, der ein absoluter, unfehlbarer und totale Unterwerfung verlangender Herrscher ist, und dem von ihm völlig abhängigen und seinem unbeschränkten Willen ausgelieferten wehrlosen Geschöpf darstellt. Daher ist unser Leben – so Walser – bis heute ein Leben im Schatten und hinter den Kulissen des Christentums, das immer der Festigung und Aufrechterhaltung seiner absoluten Herrschaft über den Menschen diene. Auch unsere Angst vor der Sinnlosigkeit des Lebens ist ein Erbe des Christentums, das uns eingeredet hat, wir hätten irgendwelche über uns hinausreichende Ziele zu realisieren. Fragen wir doch uns selbst – schreibt Walser –, ob nicht endlich die Zeit gekommen ist, dass wir unsere Augen vom Blick gen Himmel abwenden und sie auf die Erde richten? Die monotheistischen Religionen deformieren unser Leben. Deshalb müssen sie verworfen werden. Wir müssen auf ein Erbe der Menschheit zurückgreifen, das älter ist als das Christentum: auf das, was natürlich, das unsere, lokale und eigene ist. Abzulehnen sind alle zentralistischen Visionen der Wirklichkeit, alle absolutistischen Gesetzesethiken, welche Allgemeingültigkeit beanspruchen, alle überirdischen Ziele, die mit unserem täglichen Leben nichts zu tun haben. Der Autor fährt fort: Alle Gebote sind zu verwerfen, einschließlich des vom Christentum verkündeten Liebesgebotes, weil jedes Gebot Widerspruch

powszechnej obowiązywalności, wszelkie nadziemskie cele, które nie mają nic wspólnego z naszym życiem na co dzień. Należy, zaleca dalej autor tej wypowiedzi, odrzucić wszelkie nakazy, łącznie z głoszonym przez chrześcijaństwo przykazaniem miłości, ponieważ każdy nakaz wywołuje w człowieku sprzeciw. Należy więc odrzucić wszelkie wezwania do wewnętrznej dyscypliny i opanowywania swojej natury, ponieważ takie wezwania świadczą o przekonaniu, że nasza natura jest zła, że jesteśmy źli, o ile nie zapanujemy nad sobą, o ile nie będziemy czynić tego, czego wymaga od nas religia, która uzurpuje sobie prawo do wiedzy o tym, co jest dobre, a co złe. Tymczasem wszystko jest względne, powiada Walser. Wymagania stawiane człowiekowi przez chrześcijaństwo sprzeciwiają się ludzkiej naturze. Człowiek w swojej istocie pragnie być innym niż to, czego chrześcijaństwo od niego wymaga. Dlatego nauczył się kłamać. Boi się bowiem, że prawda mu zaszkodzi w jego relacjach z Bogiem, Kościołem, państwem, społeczeństwem, rodziną itd. Dzięki chrześcijaństwu nie prawda, lecz kłamstwo stało się żywotnym interesem człowieka³.

Była już mowa o tym, że postmodernizm nie jest jednolitym prądem filozoficznym, ale swojego rodzaju stanem kultury, sposobem życia oraz widzenia rzeczywistości, który przybiera różne oblicza. O ile więc niektórzy z autorów zaliczanych do postmodernizmu kategorycznie wykluczają wszelką religię z życia współczesnego człowieka, to inni, uwzględniając powszechnie dostrzeganą i nasilającą się wyraźnie (po upadku różnych ideologii, które religię zastępowały) tęsknotę za przeżyciem religijnym, poszukują religii stosownej dla siebie. Religii, która nie będzie niczego od nich wymagała. Religii bez zobowiązań, bez żadnych norm moralnych, bez

im Menschen weckt. Daher sind auch alle Aufrufe zu innerer Disziplin und Beherrschung der eigenen Natur abzulehnen, weil diese von der Überzeugung ausgehen, dass unsere Natur böse ist und dass wir nicht unser eigener Herr sind, wenn wir nicht tun, was die Religion von uns verlangt, die sich das Recht anmaßt zu wissen, was gut und was böse ist. In Wirklichkeit ist alles relativ, meint Walser. Die vom Christentum an den Menschen gestellten Anforderungen widersprechen der menschlichen Natur. Der Mensch will in Wirklichkeit ganz anders sein, als es das Christentum von ihm verlangt. Deshalb hat er gelernt zu lügen. Denn er fürchtet, dass ihm die Wahrheit schaden könnte in seinen Beziehungen mit Gott, der Kirche, dem Staat, der Gesellschaft, seiner Familie usw. Dank dem Christentum ist nicht die Wahrheit, sondern die Lüge zum vitalen Interesse des Menschen geworden³.

Es war bereits die Rede davon, dass der Postmodernismus keine einheitliche philosophische Strömung darstellt, sondern eher eine Art Kulturzustand, Lebensweise und Sicht der Wirklichkeit, die verschiedene Gesichter annehmen kann. Während also manche dem Postmodernismus zugerechneten Autoren jegliche Religion aus dem Leben des heutigen Menschen kategorisch ausschließen, suchen andere, die allgemein erkennbare und (nach dem Niedergang verschiedener Ideologien, die die Religion ersetzt haben) deutlich zunehmende Sehnsucht nach religiösem Erleben berücksichtigend, nach einer für sie passenden Religion – einer Religion ohne Verpflichtungen, ohne alle moralischen Normen, ohne Glaubensdogmen, ohne Verantwortung für die eigenen Handlungen, ohne Institutionen und Autoritäten. Diese Nachfrage erzeugt dann auch immer auch ein entsprechendes Angebot. In diesem Zusammenhang beobachten wir in den letzten Jahren, wie bereits erwähnt, eine außerordentlich dynamische Entwicklung religiöser Kulte, in denen von keinem persönlichen Gott mehr die Rede ist, in denen alles erlaubt ist, so wie im New Age oder in den zahllosen Kulturen, welche direkt an fernöstliche Religionen

dogmatów wiary, bez odpowiedzialności za czyny, bez instytucji i autorytetów. Popyt rodzi zawsze podaż. W związku z powyższym dostrzegamy w ostatnich latach, jak była już o tym mowa wyżej, niezwykle dynamiczny rozwój kultów religijnych, w których nie ma mowy o Bogu osobowym, w których wszystko jest dozwolone, takich jak New Age czy niezliczone kultury nawiązujące wprost do religii Wschodu. Niezależnie od tego rozwijają się różne kultury zbrodnicze, satanistyczne i inne, niszczące osobowość i życie zwabionych różnymi sposobami wyznawców, zmuszające bądź nakłaniające ich do irracjonalnych obrzędów i zachowań, a nawet do zbiorowych samobójstw. Kultury te ujawniają zamęt intelektualny i moralny postmoderny. Są one często czymś w rodzaju gigantycznej rupieciarni poskładanej z odłamków różnych religii, dopasowywanych do gustów ludzi, którzy zatopieni w konsumpcjonizmie, relatywizmie i materializmie, utraciwszy kontakt z autentyczną religią, mimo wszystko poszukują jakiejś jej namiastki, z wygodnym dla siebie credo⁴.

Postmodernizm zrezygnował z prawdy, uważając, że prawda nie jest możliwa do osiągnięcia na żadnej płaszczyźnie życia, również w nauce, w której przestało mieć znaczenie pytanie „Czy to jest prawda?”. Ważne natomiast pozostało pytanie: „Do czego się to przyda?”. Podobnie jest na płaszczyźnie życia moralnego. Skoro nie istnieje prawda obiektywna, skoro każdy może mieć swoją własną prawdę i swoje dobro moralne – ponieważ nie istnieją ani poznawcze, ani etyczne, ani estetyczne, ani jakiegokolwiek inne obiektywne zasady – to człowiek może czynić i zaniedbywać wszystko, co zechce. Przyjmowanie istnienia prawdy obiektywnej jest swoistym totalitaryzmem. Prawda

anknüpfen. Unabhängig davon entwickeln sich auch kriminelle, satanistische und andere Kulte, die die Persönlichkeit und das Leben ihrer auf verschiedene Weise geworbenen Anhänger zerstören, indem sie sie zu irrationalen Zeremonien und Verhaltensweisen und manchmal sogar zu Massenselbstmorden zwingen bzw. überreden. Diese Kulte offenbaren die ganze intellektuelle und moralische Verwirrung der Postmoderne. Meistens stellen sie so etwas wie eine aus Bruchstücken verschiedener Religionen zusammengesetzte gigantische Rumpelkammer dar. Dieses Gerümpel wurde dem Geschmack der in Konsumtionismus, Relativismus und Materialismus versunkenen Menschen angepasst, die den Kontakt mit der authentischen Religion verloren haben, aber dennoch nach einem gewissen Ersatz dafür suchen, selbstverständlich mit einem für sie bequemen Credo⁴.

Der Postmodernismus verzichtet auf die Wahrheit, weil er meint, dass diese Wahrheit auf keiner Ebene des Lebens erreicht werden kann, auch nicht durch die Wissenschaft, in der die Frage „Ist das wahr?“ heute keine Bedeutung mehr habe. Wichtig sei dagegen die Frage: „Wozu eignet sich das?“ Ähnlich verhält es sich auch auf der Ebene des moralischen Lebens. Wenn es keine objektive Wahrheit gibt und jeder seine eigene Wahrheit und seine eigenen moralischen Vorstellungen vom Guten besitzt, kann der Mensch – weil es weder kognitive noch ethische oder ästhetische oder irgendwelche anderen objektiven Prinzipien gibt – alles tun oder lassen, was er will. Bereits die Annahme der Existenz einer objektiven Wahrheit stelle eine Art Totalitarismus dar. Diese Wahrheit – so die Postmodernisten – wäre nämlich repressiv und würde die Freiheit des Menschen einschränken. Denn wenn in der Philosophie und in der Moral etwas als objektiv wahr, objektiv richtig und gut anerkannt wird, müsse dies zu moralischen Repressionen gegen Andersdenkende führen. Daher stellt das Streben nach einer objektiven oder absoluten Wahrheit, die man dann ja immer auch den anderen Menschen verkündigen

taka bowiem, powiadają postmoderniści, jest represywna i ogranicza wolność człowieka. Skoro bowiem w filozofii i moralności uzna się coś za obiektywnie prawdziwe, obiektywnie słuszne i dobre, to tym samym spowoduje się moralną represję w stosunku do ludzi myślących inaczej. Tak więc dążenie do prawdy obiektywnej czy absolutnej i głoszenie jej innym jest represyjnym systemem władzy, a nie poznawaniem rzeczywistości, gdyż tej i tak poznać nie można.

Głosząc takie poglądy, postmoderniści przekreślają nie tylko kulturę i naukę nowożytną, lecz podważają w ogóle jakiegokolwiek znaczenie dwudziestu pięciu wieków istnienia i rozwoju filozofii i nauki, które w tym czasie pretendowały do poznania prawdy obiektywnej. Podważają korzenie całej euroatlantyckiej cywilizacji, zbudowanej na wartościach obiektywnej prawdy i obiektywnego dobra⁵. Odrzucając, zupełnie tak samo jak starożytni sofisci, prawdę obiektywną i dobro obiektywne, powołują się na empiryczny fakt wyznawania przez ludzi najróżniejszych poglądów i przyjmowania przez nich dość powszechnie swoistej „etyki Kalego”, która eliminuje pojęcie dobra obiektywnego. Biskupi polscy w wydanym kilka lat temu *Oređziu biskupów polskich o potrzebie dialogu i tolerancji*, ustosunkowując się wprost do relatywistycznej postawy postmodernizmu, stwierdzili: „Z tego, że w społeczeństwie istnieje wielość głoszonych prawd, nie wynika bynajmniej konieczność rezygnacji z absolutnej prawdy. Z tego, że różne grupy przyjmują odmienne hierarchie wartości, nie wynika, by wszystkie wartości miały charakter względny. W rozwoju kultury ludzkiej zawsze utrzymywała się wielość opinii, zwyczajów i stanowisk przyjmowanych przez poszczególne ośrodki. Nasilenie tych różnic w obecnej epoce nie upoważnia do formu-

möchte, ein repressives Machtsystem dar und keine Erkenntnis der Wirklichkeit, weil diese sowieso als unerkennbar gilt.

Mit der Verkündigung solcher Ansichten negieren die Postmodernisten nicht nur die neuzeitliche Wissenschaft und Kultur, sondern stellen überhaupt jegliche Bedeutung der 2500-jährigen Existenz und Entwicklung von Philosophie und Wissenschaft in Frage, die in dieser Zeit immer den Anspruch erhob, die objektive Wahrheit zu erkennen. Sie untergraben die Wurzeln der gesamten euroatlantischen Zivilisation, die auf den Werten der objektiven Wahrheit und des objektiv Guten basiert.⁵ Wenn sie, genauso wie die antiken Sophisten, die objektive Wahrheit und das objektiv Gute verwerfen, dann berufen sie sich dabei auf die empirische Tatsache, dass die Menschen eben die verschiedensten Ansichten vertreten und recht allgemein eine Art „Kali-Ethik“ anerkennen, die den Begriff des objektiv Guten eliminiert („Wenn Kali eine Kuh stiehlt, dann ist das gut; wenn Kali eine Kuh gestohlen wird, dann ist das schlecht“). In ihrem vor einigen Jahren veröffentlichten „Appell der polnischen Bischöfe zur Notwendigkeit des Dialogs und der Toleranz“ wurde zur relativistischen Einstellung des Postmodernismus direkt Stellung bezogen. In diesem Zusammenhang schrieben die Bischöfe: „Dass in der Gesellschaft viele verschiedene Wahrheiten verkündet werden, bedeutet keineswegs die Notwendigkeit, auf die absolute Wahrheit zu verzichten. Dass unterschiedliche Gruppen jeweils verschiedene Wertehierarchien vertreten, heißt nicht, dass alle Werte lediglich einen relativen Charakter besitzen. In der Entwicklung der menschlichen Kultur hat es immer eine Vielzahl von Meinungen, Bräuchen und Standpunkten gegeben, die von den jeweiligen Gruppen repräsentiert wurden. Die Zunahme dieser Differenzen in der heutigen Zeit berechtigt nicht zur Formulierung radikaler Urteile, der Mensch könne die Wahrheit nicht erkennen und alle Wertungen seien gleichermaßen rechtskräftig. Denn wenn dies tatsächlich der Fall wäre, könnten

wania radykalnych sądów, iż człowiek nie może poznać prawdy, zaś wszystkie oceny są jednakowo prawomocne. Gdyby tak było rzeczywiście, nie moglibyśmy jednoznacznie potępić ludobójstwa inspirowanego przez fanatyzm, opinie torturowanych ofiar miałyby tę samą wartość co opinie ich oprawców, zaś faszyzm i inne formy totalitaryzmu należałoby uznać za stanowisko nie gorsze od demokracji. Podobne podejście nie pozwalałoby bronić praw człowieka, walczyć o sprawiedliwość, czy spieszyć z pomocą cierpiącym, gdyż wszystkie wymienione wartości uznano by za względne”⁶.

Głosząc relatywizm teoriopoznawczy i moralny oraz hasło całkowitej wolności, przedstawiciele postmodernizmu propagują model człowieka wyzwolonego od prawdy, od moralności, od stałych przekonań i od religii. Propagują model kosmopolity, który wyrzekł się przywiązania do wartości związanych z narodową kulturą, z wychowaniem i z rodziną. Model człowieka, który odrzucił, jak była o tym wyżej mowa, sprawdzone od wieków teorie i sposoby wychowania młodzieży; model człowieka nastawionego na konsumpcję, odrzucającego pracę nad charakterem, ofiarę i poświęcenie dla innych, zatopionego w konsumpcyjnym życiu z dnia na dzień; odrzucającego wszelkie zasady poza zasadą braku zasad; rezygnującego z szukania sensu zarówno dla siebie, jak i dla świata, wprowadzającego w miejsce wizji uporządkowanego kosmosu wizję „chaosmosu” będącego dziełem przypadku i doraźności, w którym ludzkość wydaje się być igraszką irracjonalnych sił⁷.

Twórcy postmodernizmu twierdzą, że ich poglądy zrodziły się także z rzczarowania w stosunku do nauki, do religii oraz do nacjonalistycznych ideologii, gdyż wszystkie one, pretendując do posiadania prawdy

wir den vom Fanatismus inspirierten Völkermord nicht eindeutig verurteilen, die Meinungen der gefolterten Opfer hätten den gleichen Wert wie die der Henkersknechte, und der Faschismus sowie andere Formen des Totalitarismus müssten als Standpunkte anerkannt werden, die nicht schlechter sind als die Demokratie. Ein solcher Ansatz würde nicht erlauben, die Menschenrechte zu verteidigen, für die Gerechtigkeit zu kämpfen oder den Leidtragenden Hilfe zu erweisen, weil dann ja alle genannten Werte als nur relativ anerkannt werden müssten”⁶.

Indem die Vertreter des Postmodernismus einen erkenntnistheoretischen und moralischen Relativismus sowie die Losung völliger Freiheit verkünden, propagieren sie das Modell eines von der Wahrheit, von der Moral, von festen Überzeugungen und von der Religion befreiten Menschen. Sie propagieren das Modell eines Kosmopoliten, der sich von allen Bindungen an die mit der Nationalkultur, mit seiner Erziehung und mit seiner Familie verbundenen Werte losgesagt hat; das Modell eines Menschen, der – wie bereits weiter oben erwähnt wurde – die jahrhundertlang bewährten Theorien und Praktiken der Erziehung Jugendlicher verworfen hat; das Modell eines nur auf Konsum ausgerichteten Menschen, der die Arbeit an seinem Charakter, die Opferbereitschaft und Hingabefähigkeit an andere verneint und stattdessen von Tag zu Tag immer mehr im Konsumrausch versinkt; der alle Prinzipien ablehnt außer dem Prinzip, dass es keine Prinzipien gibt; der auf die Suche nach Sinn verzichtet, sowohl seines eigenen Lebens als auch der Welt überhaupt, und stattdessen die Vision eines geordneten Kosmos akzeptiert – sozusagen die Vision eines „Chaosmos”, der ein Werk des Zufalls und der Vorläufigkeit darstellt und in dem die Menschheit ein Spielball irrationaler Kräfte zu sein scheint.⁷

Die Schöpfer des Postmodernismus sagen, ihre Ansichten würden auch aus der Enttäuschung über die Wissenschaft, die Religion und die nationalistischen Ideologien resultieren, weil diese alle den Besitz einer objektiven Wahrheit beanspruchten, im

obiektywnej, w imię tej prawdy prowadziły ludzkość do zagrożenia, do prześladowań religijnych, rasowych i narodowościowych oraz do okrutnych wojen. Dlatego, zdaniem wyznawców światopoglądu postmodernistycznego, należy zrezygnować z prawdy obiektywnej, ponieważ wiara w jej istnienie skłania do działań, które przynoszą zło i nieszczęście. Kiedy zgodzimy się na to, dodają, że każdy człowiek ma prawo do własnej, subiektywnej prawdy i subiektywnego dobra moralnego, wówczas ustaną wszelkie wojny i prześladowania, a zapanuje powszechna zgoda i miłość.

Pogląd powyższy, bez względu na być może dobre intencje tych, którzy go głoszą, jest równie niebezpiecznym mitem, jak wszelkie totalitarne „zbawcze” utopie, które postmodernizm przecież odrzuca zdecydowanie, a które w imię wymyślonego przez siebie raj na ziemi i błędnego przekonania o dobrej, niewinnej naturze człowieka, przynosiły zawsze ludzkości morze nieszczęść i łez. Tkwią w nim poza tym inne błędy. Postmodernizm bierze mianowicie zwyrodnienie rzeczy za jej istotę. To, że wyznawcy określonej religii łamią jej zasady, nie oznacza automatycznie, że jest ona zła, a głoszone przez nią zasady – fałszywe. Religia Chrystusowa ze swej istoty prowadzi tylko do dobra, wbrew absurdalnym teoriom takich ludzi jak np. M. Walser. Gdyby chrześcijanie żyli rzeczywiście według jej wskazań, nie byłoby nigdy między nimi żadnych wojen, prześladowań i żadnej ludzkiej krzywdy.

Chcąc zamknąć ludzi w ich własnym subiektywnym odczuwaniu, postmodernizm naraża ich poza tym na to, że w pewnym momencie utracą jakikolwiek wspólny język, jakąkolwiek wspólną, łączącą ich wizję świata. Może to mieć niewyobrażalne wprost konsekwencje. Zamiast wojen międzynaro-

namen dieser Wahrheit dann aber die Menschheit in Gefahr gebracht haben durch religiös, rassistisch und national motivierte Verfolgungen sowie durch grausame Kriege. Deshalb müsse, so die Vertreter der postmodernistischen Weltanschauung, auf eine objektive Wahrheit verzichtet werden, weil der Glaube an ihre Existenz zu Maßnahmen inspiriert, welche nur Übel und Unglück über die Menschen bringen. Wenn wir damit einverstanden wären, so fügen sie hinzu, dass jeder Mensch das Recht auf seine eigene, subjektive Wahrheit und eine subjektive moralische Auffassung vom Guten besitzt, dann würden alle Kriege und Verfolgungen aufhören und allgemeine Eintracht und Liebe herrschen.

Diese Ansicht stellt – unabhängig von der vielleicht guten Absicht derer, die sie verkünden – einen genauso gefährlichen Mythos dar wie alle totalitären „Heilsutopien“, die der Postmodernismus doch sonst immer so entschieden ablehnt und die im Namen eines selbsterdachten irdischen Paradieses und der irrigen Überzeugung von der guten, unschuldigen Natur des Menschen der Menschheit immer nur ein Meer von Unglück und Tränen gebracht haben. Außerdem enthält sie noch weitere Irrtümer. Der Postmodernismus erachtet nämlich die Deformation bestimmter Sachverhalte für ihr eigentliches Wesen. Dass die Vertreter einer bestimmten Religion deren Prinzipien verletzen, bedeutet doch nicht automatisch, dass diese Religion selbst schlecht ist und die von ihr verkündeten Prinzipien falsch. Die Religion Christi führt in ihrem Wesen nur zum Guten, den absurden Theorien solcher Leute wie z.B. Martin Walser zum Trotz. Würden die Christen tatsächlich nach ihren Geboten leben, gäbe es zwischen ihnen nie irgendwelche Kriege oder Verfolgungen noch irgendwelches menschliches Leid.

Indem der Postmodernismus die Menschen ihrem eigenen subjektiven Empfinden ausliefern will, setzt er sie sie außerdem der Gefahr aus, das sie in einem bestimmten Moment jegliche gemeinsame Sprache und jegliche gemeinsame, sie verbindende Sicht der Welt verlieren. Dies kann geradezu unvor-

dowych, które choć tragiczne, kończą się w jakimś momencie, mogą się zacząć – jak to zresztą już ma miejsce w niektórych wielkich skupiskach miejskich na świecie – wojny każdego z każdym, wojny nieustające, nie do zakończenia, okrutniejsze niż jakiegokolwiek inne, prowadzone wyłącznie według praw dżungli, bez nadziei na jakikolwiek pokój. Tak łatwo przecież budzi się w ludziach, pozbawionych oparcia w niewzruszonej prawdzie i moralności, Kainowe dziedzictwo. Wymyślony przez Rousseau mit powrotu do kondycji pierwotnego, niewinnego i szlachetnego dzikusa, żyjącego w zgodzie z całą naturą – tak chętnie przyjmowany (wbrew krytyce moderny) przez postmodernizm – jest niestety tylko mitem⁸.

Jak powiada A. Bronk, „w swojej skrajnej wersji dekonstrukcjonizmu, postmodernizm jest nurtem negatywnym, pesymistycznym, wręcz nihilistycznym, bez wizji przyszłości; jest niewiarą, że jest na czym budować kulturę. Jako rodzaj laickiego millenaryzmu czy katastrofizmu wyrasta z przeświadczenia, że ludzkość znalazła się w czasach ostatecznych”⁹. Postmodernizm ogłosił już „śmierć filozofii”, „śmierć nauki” i „śmierć sztuki”¹⁰. Co nam pozostaje? Śmierć całej ludzkości? Irracjonalny chaos i bezsens? W takim razie człowiek nie ma żadnych szans na zrozumienie otaczającej go rzeczywistości, nie mówiąc już o jakiegokolwiek kontroli nad nią.

Dokonując pewnej generalnej oceny postmodernizmu, poza przedstawionymi już wcześniej jego cechami, nie podobna nie wskazać niekonsekwencji, zafałszowań, a nawet sprzeczności, które go charakteryzują:

- Ogłaszając śmierć filozofii, w gruncie rzeczy ją uprawia, choć nie wyciąga z tego właściwych konsekwencji.
- Odrzucając zdecydowanie wszelkie, jak powiada, „ideologie” i „fundamentalizmy”,

stellbare Konsequenzen haben. Statt internationalen Kriegen, die zwar tragisch sind, aber doch immer irgendwann ein Ende finden, können – wie dies übrigens in manchen großen Agglomerationen auf der Welt schon der Fall ist – Kriege „jeder gegen jeden” ausbrechen, ununterbrochene Kriege ohne Ende, die noch grausamer sind als alle anderen und einzig nach dem Gesetz des Dschungels geführt werden, ohne jegliche Hoffnung auf irgendeinen Frieden. So leicht erwacht in den Menschen, die ihrer Stütze einer unerschütterlichen Wahrheit und Moral beraubt wurden, das Erbe Kains. Der von Rousseau erfundene und vom Postmodernismus (trotz seiner Kritik an der Moderne) so gern geteilte Mythos einer Rückkehr zum Urzustand des unschuldigen und edlen Wilden, der mit der ganzen Natur in Eintracht lebt, ist leider nur ein Mythos.⁸

Wie Andrzej Bronk schreibt: „In seiner extremen Version des Dekonstruktionismus stellt der Postmodernismus eine negative, pessimistische, ja geradezu nihilistische Strömung ohne Zukunftsvision dar; er bedeutet den Unglauben, die Kultur noch auf irgendetwas gründen zu können. Als eine Art laizistischer Millenarismus oder Katastrophismus erwächst er aus der Überzeugung, dass die Menschheit in der Endzeit lebt”⁹. Der Postmodernismus hat bereits den „Tod der Philosophie”, den „Tod der Wissenschaft” und den „Tod der Kunst” deklariert.¹⁰ Was bleibt uns noch? Der Tod der gesamten Menschheit? Ein irrationales Chaos und Sinnlosigkeit? Dann hätte der Mensch keinerlei Chancen mehr, die ihn umgebende Wirklichkeit zu verstehen, ganz zu schweigen davon, sie irgendwie kontrollieren zu können.

Wenn wir eine gewisse generelle Einschätzung des Postmodernismus vornehmen, dann können wir – neben den bereits weiter oben präsentierten Merkmalen – nicht umhin, die Inkonsequenzen, Verfälschungen und sogar Widersprüche aufzuzeigen, die ihn charakterisieren:

- Obwohl er den Tod der Philosophie deklariert, betreibt er im Grunde genommen ebenfalls Phi-

czyni to właśnie z pozycji własnej, niedopuszczającej sprzeciwu, ideologii i z pozycji własnego fundamentalizmu.

- Poddając totalnej krytyce rozum w oświeceniowym wydaniu, czyni to w imię „rozumu postmodernistycznego”.
- Krytykując humanizm i detronizując człowieka z uprzywilejowanej pozycji w świecie, podnosi do naczelnej postmodernistycznej wartości nieograniczoną wolność ludzką. Domagając się całkowitej tolerancji dla wszystkich inaczej żyjących, kochających, myślących, oceniających itd., ściga bezwzględnie i potępia tych, którzy ośmielają się głosić coś innego niż on, w tym zwłaszcza Kościół katolicki¹¹.

Próbując scharakteryzować krótko, obiektywnie, możliwie najogólniej oraz *sine ira et studio* to, co się rozumie pod pojęciem postmodernistycznej wizji rzeczywistości, należy naszym zdaniem wyakcentować następujące jej elementy:

- Odrzuca wizję rzeczywistości zakorzenioną w zachodniej filozofii, charakteryzującą się wielkim zaufaniem do rozumu jako wiedzy, która byłaby w stanie poznać całą rzeczywistość.
- Rezygnuje z wartości absolutnych i niezmiennych.
- Kwestionuje zarówno scholastyczne przekonanie o wzajemnym wspomaganie się rozumu i wiary w poznawaniu niezmiennych prawdy, jak też kartezjańską metodę, która stwierdzała, że jest w stanie przedstawić niedającą się zakwestionować prawdę, będącą podstawą dla ludzkiej wiedzy i ludzkiego działania.
- Głosi upadek myślenia jednoznacznego i pewnego.
- Prezentuje holistyczne i ekologiczne widzenie świata.

losophie, auch wenn er nicht die richtigen Konsequenzen daraus zieht.

- Indem er alle, wie er sagt, „Ideologien” und „Fundamentalismen” entschieden ablehnt, tut er dies eben von der Position der eigenen, keinen Widerspruch duldbenden Ideologie und von der Position eines eigenen Fundamentalismus aus.
- Wenn er die Vernunft in ihrer aufklärerischen Version einer totalen Kritik unterwirft, dann tut er dies im Namen der „postmodernistischen Vernunft”.
- Indem er den Humanismus kritisiert und den Menschen seiner privilegierten Position in der Welt beraubt, erhebt er die uneingeschränkte menschliche Freiheit in den Rang des höchsten postmodernistischen Wertes. Während er völlige Toleranz für alle anders lebenden, liebenden, denkenden, urteilenden usw. Menschen fordert, verfolgt und verurteilt er rücksichtslos diejenigen, die es wagen, etwas anderes zu verkünden als er, insbesondere aber die katholische Kirche.¹¹

Wenn wir versuchen, kurz, objektiv und möglichst allgemein und *sine ira et studio* zu charakterisieren, was unter dem Begriff der postmodernistischen Sicht der Wirklichkeit zu verstehen ist, dann müssen unserer Meinung nach die folgenden Elemente hervorgehoben werden:

- Er lehnt die in der westlichen Philosophie verwurzelte Vision der Wirklichkeit ab, die sich durch ein starkes Vertrauen in die Vernunft als eines Wissens auszeichnet, welches imstande wäre, die gesamte Wirklichkeit zu erkennen.
- Er verzichtet auf absolute und unveränderliche Werte.
- Er stellt sowohl die scholastische Überzeugung von der gegenseitigen Unterstützung der Vernunft und des Glaubens beim Erkennen der unveränderlichen Wahrheit als auch die cartesiansche Methode in Frage, welche behauptete, sie sei imstande, eine nicht anfechtbare Wahrheit zu präsentieren, die dem menschlichen Wissen und

- Odchodzi od przekonania, że posiadamy absolutną i ostateczną pewność, na rzecz przekonania, że posiadamy tylko prawdę przybliżoną.
- Odstępuje od tego, co „jasne i wyraźne” na rzecz uznania tego, co powikłane i tajemnicze.
- Rezygnuje z obiektywnego rozumienia prawdy na rzecz osobistego, intuicyjnego, niedającego się przekazać innym dochodzenia do niej.
- Przechodzi od koncentrowania się na szczegółach do syntetycznego rozumienia całości; od rozumienia rzeczywistości w kategoriach statycznych struktur do rozumienia jej w kategoriach dynamicznych procesów¹².

Jest więc postmodernizm ideologią nie do zaakceptowania dla chrześcijanina, a nawet dla każdego człowieka, który uważa się za spadkobiercę wyrosłej z dziedzictwa greckiego, rzymskiego i chrześcijańskiej kultury.

■ PRZYPISY

* Niniejszy artykuł jest uzupełnioną wersją tekstu, który ukazał się drukiem w publikacji: R. Czekalski (red.), *Katecheza wobec wyzwań współczesności*, Płock 2001, s. 33–48.

¹ S. Wielgus, *O odrodzenie wychowania*, „Przegląd Akademicki” KUL 1998, nr 2 (52), s. 14.

² Niemiecki pisarz, laureat Pokojowej Nagrody Wydawców Niemieckich, przyznanej mu w październiku 1998 r. z okazji corocznych międzynarodowych frankfurckich targów książki.

³ Por. L. Weimer, A. Stötzel, *Hat er den Deutschen das eigene Land erklärt?*, „Deutsche Tagespost” 1998, nr 125 (wyd. z 15 października 1998), s. 5.

⁴ S. Wielgus, *Zagrożenia ideowe współczesnej kultury*, „Przegląd Uniwersytecki” KUL 1997, nr 3 (47), s. 11, 24.

⁵ Tenże, *Tragiczna alternatywa życia bez Boga*, „Przegląd Uniwersytecki” KUL 1997, nr 5 (49), s. 3.

⁶ Cyt. za: J. Życiński, *Apoteoza relatywizmu etycznego w postmodernizmie*, „Ethos” 1996, nr 1–2 (33–34), s. 178.

menschlichen Handeln zugrundegelegt werden könne.

- Er verkündet den Niedergang des klaren, eindeutigen und sicheren Denkens.
- Er präsentiert eine holistische und ökologische Sicht der Welt.
- Er bricht mit der Überzeugung, dass wir absolute und endgültige Sicherheit besitzen, zugunsten der Überzeugung, wir würden immer nur eine annähernde Wahrheit besitzen.
- Er bricht mit dem, was „klar und deutlich” ist, zugunsten einer Anerkennung des Verworrenen und Geheimnisvollen.
- Er verzichtet auf das objektive Verständnis der Wahrheit zugunsten einer persönlichen, intuitiven, anderen nicht vermittelbaren Annäherung an sie.
- Er geht von der Konzentration auf Einzelheiten zu einem synthetisierenden Verständnis des Ganzen über, von einem Verständnis der Wirklichkeit in den Kategorien statischer Strukturen zugunsten ihres Verständnisses in Kategorien dynamischer Prozesse.¹²

Somit ist der Postmodernismus eine Ideologie, die für den Christen nicht akzeptabel sein kann und auch nicht für jeden Menschen, der sich als Erbe der aus dem griechischen, römischen und christlichen Erbe erwachsenen Kultur betrachtet.

■ ANMERKUNGEN

* Dieser Artikel ist die ergänzte Version eines Textes, der in folgender Publikation im Druck erschienen ist: R. Czekalski (Hrsg.), *Katecheza wobec wyzwań współczesności*, Płock 2001, 33–48.

¹ S. Wielgus, *O odrodzenie wychowania*, in: *Przegląd Akademicki* KUL 1998, Nr. 2 (52), 14.

² Deutscher Schriftsteller, Träger des Friedenspreises des Deutschen Buchhandels, der ihm im Oktober 1998 anlässlich der Internationalen Frankfurter Buchmesse verliehen wurde.

³ Vgl. L. Weimer, A. Stötzel, *Hat er den Deutschen das eigene Land erklärt?*, in: *Deutsche Tagespost* 1998, Nr. 125 (15. Oktober 1998), 5.

⁴ S. Wielgus, *Zagrożenia ideowe współczesnej kultury*, in: *Przegląd Uniwersytecki* KUL 1997, Nr. 3 (47), 11, 24

⁷ Z. Zdybicka, *Kulturowe zawirowania wokół człowieka końca XX w.*, „Człowiek w Kulturze” 1995, nr 4–5, s. 84–86; S. Wielgus, *Tragiczna alternatywa życia...*, s. 3; N. Szutta, *Postmodernizm jako filozofia pluralizmu*, „Ethos” 1996, nr 1–2 (33–34), s. 294–295; A. Bronk, *Krajobraz postmodernistyczny*, „Ethos” 1996, nr 1–2 (33–34), s. 94–95.

⁸ S. Wielgus, *Tragiczna alternatywa życia...*, s. 8.

⁹ A. Bronk, dz. cyt., s. 93.

¹⁰ N. Szutta, dz. cyt., s. 297.

¹¹ A. Bronk, dz. cyt., s. 97.

¹² D. Jerguson, *The Journey of the University in the 21-st Century: Mission, Atmosphere and Principles*, „Global Learning. A Journal Serving Christian Higher Education Worldwide” 1996, vol. 1, nr 3, s. 25–26.

⁵ Ders., *Tragiczna alternatywa życia bez Boga*, in: *Przełęcz Uniwersytecki KUL* 1997, Nr. 5 (49), 3.

⁶ Zitiert nach: J. Życiński, *Apoteoza relatywizmu etycznego w postmodernizmie*, in: *Ethos* 1996, Nr. 1-2 (33-34), 178.

⁷ Z. Zdybicka, *Kulturowe zawirowania wokół człowieka końca XX w.*, in: *Człowiek w Kulturze* 1995, Nr. 4-5, 84-86; S. Wielgus, *Tragiczna alternatywa życia...*, 3; N. Szutta, *Postmodernizm jako filozofia pluralizmu*, in: *Ethos* 1996, Nr. 1-2 (33-34), 294-295; A. Bronk, *Krajobraz postmodernistyczny*, in: *Ethos* 1996, Nr. 1-2 (33-34), 94-95.

⁸ S. Wielgus, *Tragiczna alternatywa życia...*, 8.

⁹ A. Bronk, op.cit., 93.

¹⁰ N. Szutta, op.cit., 297.

¹¹ A. Bronk, op.cit., 97.

¹² D. Jerguson, *The Journey of the University in the 21-st Century: Mission, Atmosphere and Principles*, in: *Global Learning. A Journal Serving Christian Higher Education Worldwide* 1996, Vol. 1, Nr. 3, 25-26.

Stanisław Wielgus

Arcybiskup, prof. zwyczajny filozofii, dr hab. teologii. Specjalista w dziedzinie filozofii średniowiecznej. Członek licznych polskich i zagranicznych towarzystw naukowych.

Stanisław Wielgus

Erzbischof, ordentlicher Professor der Philosophie, Dr. habil. der Theologie. Spezialist auf dem Gebiet der mittelalterlichen Philosophie. Mitglied wissenschaftlicher Gesellschaften in Polen und im Ausland.